

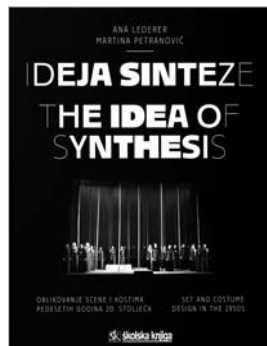
Mirna Sindičić Sabljo

VRIJEDAN PRILOG SUSTAVNIJEM POZNAVANJU HRVATSKE KAZALIŠNE UMJETNOSTI PEDESETIH GODINA

Martina Petranović,
Ana Lederer

*Ideja sinteze. Oblikovanje
scene i kostima pedesetih
godina 20. stoljeća*

Školska knjiga,
Zagreb, 2019.

Prve godine po završetku Drugog svjetskog rata u hrvatskoj su kulturi bile pod znakom socijalističkog realizma, iako više u teoriji no u umjetničkoj praksi. Socijalistički realizam temeljio se na utilitarnosti poimanju književnosti pa je zadatak književnika, i ostalih umjetnika, bio konkretno, realistički, opisati društvenu zbilju, po uzoru na sovjetske književnike. Umjetnost je trebala, prije svega, služiti interesima radničke klase i revolucionarnim ciljevima te se boriti protiv buržoaskih i klerikalnih utjecaja. Forma je trebala biti podređena sadržaju.

Takvo je ozračje ipak bilo relativno kratkoga vijeka. Promjene su se mogle naslutiti već krajem četrdesetih godina, a jasno uočiti početkom pedesetih, posebice nakon Krležina „ljubljskog govora“ 1952. godine. Peto je desetljeće 20. stoljeća bilo od iznimna značaja za hrvatsku kulturu i umjetnost koje su se tada mogle slobodnije razvijati, u izmijenjenim političkim i društvenim okvirima nakon raskida sa staljinizmom, ali ne i socijalizmom, i kontroliranog otvaranja Druge Jugoslavije utjecajima sa Zapada. U takvim se okolnostima promijenio i odnos službenih vlasti prema umjetnosti modernističkim, eksperimentalnim i avangardnim tendencijama, koje su dotad bile ocijenjene kao nepoželjne. Kulturni se prostor liberalizirao, a ideološki pritisak, nadzor i cenzura umjetničke produkcije popustili su u odnosu na prve poslijeratne godine. Prevedeni su tekstovi niza (modernističkih) književnika iz zapadnoeuropskih i američke književnosti, organizirane su izlož-

be npr. suvremene francuske likovne umjetnosti, a na repertoarima kinodvorana mjesto pronalaze talijanski neorealistički filmovi i francuski film noir. S radom počinju nove izdavačke kuće (Mladost, Naprijed, Nakladni zavod, Suvremena naklada, Školska knjiga itd.) i objavljuju se brojevi novih kulturnih časopisa, među kojima su *Republika*, *Mogućnosti*, *Forum*, *Dometi*, *Muzička revija*, *Filmska revija* itd. Zasebno mjesto pripada časopisu *Krugovi* koji širi obzore cjelokupnoj hrvatskoj književnoj javnosti objavljujući na stranicama časopisa kritičke tekstove o nizu svjetskih autora, kao i prijevode njihovih tekstova. *Krugovi* hrvatsku javnost podrobnije upoznaju s djelovanjem Frederica Garcije Lorca, Pabla Nerude, Ezre Pounda, Ernesta Hemingwaya, Charlesa Baudelairea, Paula Valéryja, Jamesa Joycea, T. S. Eliota, Williama Faulknera, Jean-Paula Sartrea i Alberta Camusa, među ostalima. S aktivnim djelovanjem počinju brojna narodna sveučilišta i kulturna društva, diljem zemlje otvaraju se knjižnice i čitaonice, postavljaju se temelji budućeg Leksikografskog zavoda, osnovana je Akademija kazališne umjetnosti, djeluje umjetnička skupina EXAT 51, pokreću se Jadran film i Zagreb-film, komorni glazbeni ansambli, brojni filmski, kazališni i glazbeni festivali (Svjetski festival animiranog filma, Festival igranog filma u Puli, Muzički bijenale, Dubrovačke ljetne igre, Šibenski festival djeteta, Međunarodni festival lutaka, Splitsko ljeto itd.). Pedesetih su godina nastala brojna antologija: hrvatska ostvarenja hrvatskog urbanizma, arhitekture i dizajna.

Primjerice, rekonstruirana je zadraska povijesna jezgra, koja je teško stradala u bombardiranjima u Drugom svjetskom ratu, regularana je splitska zapadna obala, sagrađene nove stambene četvrti u Zagrebu. Sagrađeno je niz objekata prema nacrtima Velimira Neidhardta, Vladimira Turine, Drage Galića, Ivana Vitića, Nevena Šegvića i Zvonimira Požgaja. Pedesete su godine bile iznimno značajne i za razvoj kazališne umjetnosti u Hrvatskoj. U prvim su poslijeratnim godinama na repertoaru središnje nacionalne kazališne institucije, Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu, prevladavale izvedbe tekstova ruskih dramatičara te hrvatskih i svjetskih dramskih klasika. U vrijeme intendanture Marijana Matkovića (1949. - 1953.) na repertoaru svoje mjesto nalaze i brojni suvremeni dramatičari. Na pozornicama hrvatskih kazališta tijekom pedesetih godina gostovale su trupe brojnih stranih kazališnih skupina (Théâtre National Populaire iz Pariza, Burgtheater iz Beča, MHAT iz Moskve, Piccolo Teatro iz Milana, Royal Shakespeare Company, Národní divadlo iz Praga itd.) što je dodatno doprinijelo usvajanju suvremenih umjetničkih tekovina. Otvorena su nova kazališta (npr. Kazalište, Komedija, Zagrebačko dramsko kazalište) i obnavljaju se ona u Splitu, Rijeci, Zadru, Šibeniku.

Pedesete su godine 20. stoljeća u posljednje vrijeme privukle pažnju niza istraživača hrvatske književnosti i umjetnosti. Priloge istraživanju dali su, između ostalih, Ivica Župan (*Exat 51 i drugovi: hrvatska umjetnost i kultura u promijenjenim političkim*

prilikama ranih pedesetih godina 20. stoljeća), Jasna Galjer (*Design of the fifties in Croatia: from utopia to reality / Dizajn pedesetih u Hrvatskoj: od utopije do stvarnosti*), Ljiljana Kolečnik (*Između Istoka i Zapada: hrvatska umjetnost i likovna kritika 50-ih godina*) te niz autora čiji su prilozi objavljeni u zbornicima *Način u jeziku / Književnost i kultura pedesetih: zbornik radova 36. seminara Zagrebačke slavističke škole* (ur. K. Bagić) i *Komparativna povijest hrvatske književnosti: zbornik radova V. (Krugovi i hrvatska književnost pedesetih godina prošlog stoljeća)* (ur. M. Tomasović i V. Glunčić-Bužančić). Rezultati njihovih istraživanja zainteresiranoj su publici omogućili da bolje upozna različite aspekte hrvatskog kulturnog i umjetničkog života onoga vremena, čemu je značajan doprinos dala i izložba *Pedesete godine u hrvatskoj umjetnosti*, koja je bila postavljena u Domu HDLU u Zagrebu 2004. godine. Objavom monografije naslovljene *Ideja sinteze. Oblikovanje scene i kostima pedesetih godina 20. stoljeća* Martina Petranović i Ana Lederer dale su svoj prilog sustavnom poznavanju hrvatske umjetnosti pedesetih godina. Ovu opsežnu i luksuzno opremljenu, tvrdoukoričenu, dvojezičnu monografiju objavila je Školska knjiga 2019. godine. Cjelokupni tekst obaju autorica na engleski je jezik prevela je Tihana Klepač, čime monografija postaje dostupna i inozemnim zainteresiranim čitateljima.

Monografija naslovljena *Ideja sinteze*, koja broji gotovo pet stotina stranica, podijeljena je na dvije velike cjeline, onu o scenografiji, autorice

Ana Lederer, i onu o kostimografiji, autorice Martine Petranović. Knjiga je rezultat, kako same autorice navode u proslavu, suautorice teatrološkog proučavanja. Autorice se oslanjaju na vlastita višegodišnja istraživanja i iskustva te na spoznaje do kojih se došlo tijekom istraživanja provedenih u sklopu projekta *Ideja sinteze: vizualno oblikovanje scenoskog prostora pedesetih godina 20. stoljeća* koji je proveden uz financijsku potporu Zaklade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 2014. i 2015. godine. Namjera je knjige ponuditi sustavan i obuhvatan prikaz scenografske i kostimografske problematike pedesetih godina prošlog stoljeća. Autorice su proučile arhivsku građu pohranjenu u Odsjeku za povijest hrvatskog kazališta, arhivama hrvatskih narodnih kazališta i različitim muzejima. U knjizi je reproducirano obilje likovnog materijala, kostimografske i scenografske skice te fotografije predstava.

Iako se moderna hrvatska scenografija afirmirala još u razdoblju između dvaju svjetskih ratova, zahvaljujući prije svega Ljubi Babiću, pedesete su godine bile razdoblje razdvajanja djelatnosti scenografa i kostimografa i profesionalizacije obaju zanimanja. Profesionalizaciju scenografskog i kostimografskog djelovanja omogućila je izgradnja kazališne infrastrukture, decentralizacija kazališnog života i uspostava kazališnog modela koji je do danas uglavnom ostao nepromijenjen. Hrvatska kazališta počela su zapošljavati scenografe i kostimografe, koji su bili posve različiti struka, uglavnom slikari, dizajneri

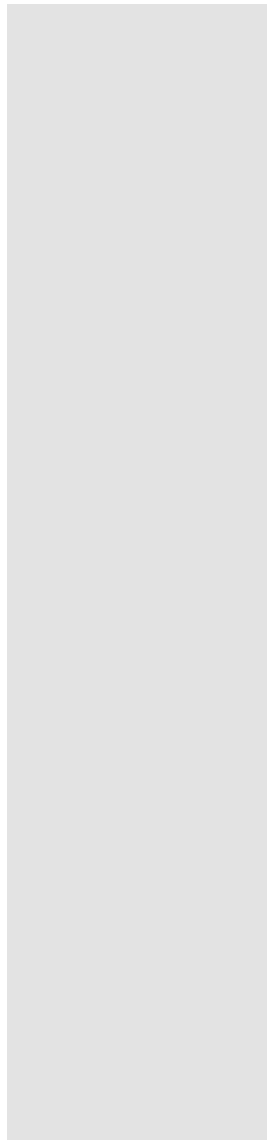
i arhitekti. Među najistaknutijim scenografskim imenima toga razdoblja bili su Vladimir Žedrninski, Zvonimir Agbaba, Dorian Sokolić, Pavle Vojković, Vid Fijan, Jagoda Buić, Branko Kovačević, Aleksandar Augustinčić, Ljubo Petričić, Kamilo Tompa, Edo Kovačević, Boris Maričić, Vjekoslav Parać, Rade i Bojan Stupica, Božidar Rašica, Edo Murtić, Zlatko Bourek i Vjenceslav Richter. U svom radu, koji je bio u doticaju sa suvremenim umjetničkim dosezima, integriraju izražajne mogućnosti arhitekture, kiparstva i slikarstva. Distinktivna obilježja scenografija pedesetih godina su redukcionizam, uporaba novih materijala i inovativno korištenje mogućnosti električne rasvjete.

U drugom dijelu knjige, posvećenom kostimografiji, Martina Petranović iznosi rezultate novih istraživanja teme kojom se sustavno bavi. Pedesetih se godina i kostimografija afirmirala kao samosvojna umjetnička disciplina. Institucionalizira se kao struka, čiji doprinos počinju ocjenjivati i valorizirati i kazališni kritičari. Kostimografi intenzivno surađuju s redateljima i scenografima pri stvaranju kazališne predstave i postaju dio umjetničkog trija. Izdvojeno je djelovanje Inge Kostinčer u zagrebačkom Hrvatskom narodnom kazalištu, Jagode Buić u Splitu, Ružice Nenadović Sokolić u Rijeci, Šarlotte Puhovski u Zadru, Pavla Vojkovića u Varaždinu, Jasne Novak u Zagrebačkom dramskom kazalištu.

Monografija Ane Lederer i Martine Petranović iznimno je važan doprinos proučavanju hrvatske kazališne umjetnosti pedesetih godina 20. stolje-

ća, razdoblja koje je, kako je u uvodnom dijelu istaknuto, bilo od presudna značaja za razvoj hrvatske kulture i umjetnosti. Posebice scenografije i kostimografije koje su često na margini znanstvenih interesa. Njihov se rad nastavlja, kako na vlastita istraživanja, tako i na ona Slavka Batušića, Jovana Konjovića i Antuna Celio-Cege. Specifičnost i značaj njihove knjige u tome je što je kazališna umjetnost sagledana u društvenom i kulturnom kontekstu razdoblja pedesetih godina. Ukazano je na povezanost kazališne umjetnosti s arhitekturom, slikarstvom i kiparstvom, daleko na sveprisutno prožimanje likovnosti i kazališta. U obzir su uzete različite vrste izvedbi, opera i ples prije svega, a ne isključivo dramsko kazalište, što je zasebna vrijednost knjige.

Knjiga Ane Lederer i Martine Petranović može biti iznimno korisna proučavateljima hrvatskog kazališta, likovne umjetnosti, dizajna, ali i studentima akademija likovnih umjetnosti i dramske umjetnosti te studentima različitih humanističkih usmjerenja. Također, ljubiteljima kazališta i svoj široj zainteresiranoj publici. Dodatna vrijednost knjige opsežna je bibliografija na kraju te obilje reproduciranog materijala koji je na ovaj način postao dostupan zainteresiranoj javnosti, a ne samo onima koji imaju uvid u građu pohranjenu u različitim arhivima. Time je značaj knjige još veći.

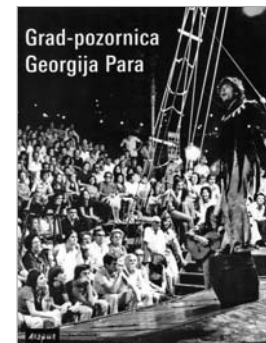

Višnja Kačić Rogošić

DUBROVAČKI OTISCI VIRTUOZNOG AMBIJENTALISTA

*Grad-pozornica
Georgija Para*

Urednik: Hrvoje Ivanković
Disput, Zagreb, 2019.

Među redateljima čiji rad analitički bistri i autorov glas svakako se ističe Georgij Paro s čak pet knjiga eseja, dnevnika, sjećanja i drugovrsta zapisu o vlastitome djelovanju. Godine 2019. tome se nizu pridružio još jedan književni pothvat koji je inicirao Paro, a u djelo sproveo urednik izdanja, dramaturg, teatrolog i kazali-

šni kritičar Hrvoje Ivanković. Riječ je o knjizi *Grad-pozornica Georgija Para* koja je objavljena u nakladi zagrebačkoga Disputa, a okuplja seriju tekstualnih i slikovnih priloga posvećenih prevratničkim Parovim predstavama s početka 1970-ih i ostvarenih u okviru Dubrovačkih ljetnih igara – *Život Eduarda II., kralja Engleske* (premijera 21. kolovoza 1971.), *Arete ili legenda o svetoj Ancili, rajskoj ptici* (premijera 20. kolovoza 1972.) te *Kristofor Kolumbo* (premijera 17. kolovoza 1973.). Uz niz značajnih intendantskih i selektorskih pozicija Paro je obuhvatnim i utjecajnim djelovanjem u regionalnome kazalištu (o čemu, primjerice, svjedoče izlaganja u okviru skupa *Theatralia Disjecta – kazališni svijet Georgija Para* koji je u organizaciji Hrvatskoga centra ITI održan u studenome 2019. godine) zahvatio više novokazališnih domena, poput kolektivnoga stvaralaštva, autorskoga doprinosa glumca, fizičkoga glumačkoga izraza ili inovativnih modusa recepcije kazališne predstave. Tematski fokus ove knjige, međutim, daleko je uži jer naslov nedvosmisleno sugerira problematizaciju izvedbenoga prostora kao ishodišno mjesto ponuđenih priloga pa, s obzirom na priličan sumrak koji još uvijek obavlja i mnoge opuse suvremenih hrvatskih redatelja i oblikovanje izvedbenoga prostora u hrvatskome kazalištu, 79. izdanje Disputove biblioteke *Četvrti zid* na čitak i zanimljiv način obavlja dvije značajne teatrološke zadaće.

Uokvireni uvodnim uredničkim prilogom i teatrografskim dodatkom, koji

donosi iznimno korisne „osobne iskaznice“ spomenutih kazališnih projekata, prilozi su okupljeni u četiri tematske cjeline: tri posvećene predstavama koje je i redatelj „smatrao svojim ponajboljim ostvarenjima“, a četvrta Parovim prostornim istraživanjima na Dubrovačkim ljetnim igrama. Epiloški su zaokruženi redateljevim osobnim uvidom u „svoje (ambijentalno) kazalište“ – jednu od nedvojbeno najslavnijih sfera njegova rada kojom je proširio eksperimentalni obzor suvremenoga hrvatskog teatra. Suradnički uredničko-redateljski odabir vođen je prvenstveno Parovom željom da okupi neposredne uvide suvremenika koji prostorno-vremensku perspektivu dijele s izvedbama o kojima pišu, a rezultirao je kolekcijom čija žanrovska raznolikost, dinamika različitih glasova i stilsko bogatstvo jednako dojmljivo pridonose užtku čitatelja. Tako se pred znatijelnim očima recipijenta razvija polilog teatrologa, poput Vjerana Zuppe i Mani Gotovac, redatelja, poput Marka Foteza (koji je na Dubrovačkim ljetnim igrama „otvorio“ poglavlje ambijentalnoga kazališta), Božidara Violića ili Ivice Kunčevića te kazališnih kritičara poput Dalibora Foretića. Istovremeno su očekivanim kritikama i problemskim studijama pridružena esejsitička promišljanja, fragmenti diskusija ili zapisi izlaganja, dok sustavnu analizu prikladno dopunjuje gotovo lirski neformalnost.

Knjiga započinje uvodnim člankom Hrvoje Ivankovića čija je osobna i profesionalna povijest neodvojiva od